

SİYASET, EKONOMİ ve YÖNETİM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

RESEARCH JOURNAL OF
POLITICS, ECONOMICS AND MANAGEMENT

April 2017, Vol:5, Issue:2

Nisan 2017, Cilt:5, Sayı:2

P-ISSN: 2147-6071

E-ISSN: 2147-7035

Journal homepage: www.siyasetekonomiyonetim.org

Savunma Harcamaları Düzeyinin Belirlenmesi: Teorik Bir Tartışma *Determination of Level of the Defense Expenditures: A Theoretical Discussion*

Yrd. Doç. Dr. Nurullah ALTUN

Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, naltun@sakarya.edu.tr

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Geliş 03 Ocak 2017
Düzeltilme Geliş 15 Mart 2017
Kabul 16 Mart 2017

Anahtar Kelimeler:

Savunma Harcamaları, Etkinlik, Savunma Programı, Askeri İttifaklar

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

ÖZET

Ülke güvenliği ve savunmasıyla ilgili hayati konuların varlığı savunma harcamaları ve ekonomik etkilerini her dönem yeniden gündeme getirmektedir. Bu tartışmalar iki önemli soruyu gündeme taşımaktadır: Bir ülkenin savunma harcaması ne kadar olmalıdır? Hangi kaynaklar buna ayrılabilir? Bu soruların cevabının Türkiye açısından verilmesi kolay görülmemektedir. Gerçekten de sahip olduğu jeopolitik önem, Türkiye'nin bütün komşuları ile hassas ve dikkatli bir siyasi ve askeri politika yürütülmesini gerektirmektedir. Daha önce Kıbrıs sorunu dolayısıyla karşı karşıya kaldığı silah ambargosu nedeniyle ek külfetlere katlanmak durumunda kalan Türkiye'nin, bir NATO üyesi olarak elde ettiği avantajlar ve üstlendiği yükümlülükler de vardır. Ayrıca, uzun süredir yürütülen terörle mücadele programı nedeniyle Türkiye için ortaya çıkan savunma ihtiyacı ve bu ihtiyacın karşılanması için katlanılması gereken fedakârlıklar da çok yüksek düzeyde bulunabilmektedir. Bununla beraber Türkiye, modern ve gelişmiş bir ekonomik yapıya ulaşmak, çağdaş uygarlık düzeyine yükselmek için mevcut kaynakların en iyi biçimde kullanmak durumundadır. Bu amaçlar doğrultusunda bu çalışmada savunma harcamalarının hangi düzeyde olması gerektiği konusunda teorik düzeyde bir tartışma yapılacaktır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received 03 January 2017
Received in revised form 15 March 2017
Accepted 16 March 2017

Keywords:

Defense Expenditures, Efficiency Defense Programs, Military Alliances

© 2017 PESA All rights reserved

ABSTRACT

The existence of vital issues related to national security and defense is bringing back defense spending and economic impacts every time. These debates have two important questions: How much should an individual's defense expenditure be? Which resources can separate it? It is not easy to give the answer to these questions in terms of Turkey. Indeed, the geopolitical importance that it possesses requires a precise and careful political and military policy with all of Turkey's neighbors. Turkey has the advantages and obligations it has as a NATO member, which has had to endure additional burdens due to the arms embargo it has faced before because of the Cyprus problem. Moreover, due to the long-term anti-terrorism program, the defense needs for Turkey and the sacrifices required to meet this need can be found at a very high level. However, in order to reach a modern and developed economic structure, Turkey has to use the available resources in the best way to reach the level of contemporary civilization. For these purposes, a theoretical discussion on the level of defense spending in this study will be made.

GİRİŞ

Bilindiği gibi savunma harcaması tam kamusal mal olarak sınıflandırılan ve devletler tarafından üretilmesi uygun görülen bir hizmettir. Bu hizmetin devletler tarafından üretilmesi bütçe üzerinde yarattığı büyük yükler sebebiyle önem kazanmaktadır. Devletlerin sınırlı kaynaklarının optimum bileşenlerle harcanması gerekliliği özellikle barış dönemlerinde savunma harcamaları üzerinde bir baskı doğurmaktadır. Savaş ya da benzer durumların varlığında ise savunma harcamalarının ulaşabildikleri boyutlar sınırları zorlamaktadır. Bu noktada savunma harcamalarının boyutunun ne olması gerektiği sorusu ön plana çıkmaktadır.

1.Savunma Harcamalarının Düzeyinin Belirlenmesi

Bir devletin kendisini savunabilmesi için ne kadar savunma harcamasının yeterli olduğunun belirlenmesi güç bir konudur. Zira gereğinden fazla kaynak ayırmak ülke kaynaklarının israf edilmesine yol açabilirken, gereğinden az kaynak tahsisi millî güvenliği tehlikeye sokabilir. Gerçekten de, özellikle büyük güç sistemi içinde başı çeken ülkelerin yükselmelerinin ve sonra da çökmelerinin izlediği çizgi, üretim ve gelir sağlama kapasiteleri ile askerî güçleri arasında daha uzun vadede çok anlamlı bir karşılıklı ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadır (Kennedy, 1990:8). Bu tespit, ancak optimal ölçekte bir savunma harcaması yapmanın mümkün olabileceğini göstermektedir.

Bunun için de o ülkenin güvenlik fonksiyonunun belirlenmesi gerekir. Bu güvenlik fonksiyonu ise söz konusu ülkenin kabul edebileceği risk derecesine bağlıdır (Maliye Bakanlığı Bütçe Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 1993:12). Risk faktörünün iyi belirlenmesi ve yeterli güvenlik seviyesinin tespiti belirli bir bütçe ile savunma hizmetinin yararını en yüksek düzeye ulaştırmayı mümkün kılar. Bu nedenle güvenlik ihtiyacının tespitine etki eden faktörleri belirlemek gerekir.

1.1.Güvenlik İhtiyacının Tespiti

Güvenlik İhtiyacının belirlenmesine etki eden en önemli faktör ister devletin kendisine ister müttefiklerine yönelmiş olsun askeri tehdidin derecesidir. Bazı ülkeler bu tür tehditlere hem doğal (coğrafi) hem de tarihi olarak maruzdur. Bu duruma bağlı olarak güvenlik ihtiyacının belirlenmesine etki eden unsurlar için değişik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bir kısım yazarlara göre (Şireli ve Şireli, 1985:3) bu faktörlerden bazıları kısa vade içinde değiştirilmesi kolay ve/veya mümkün olmayan, dolayısıyla veri sayılabilecek nitelikte unsurlardır. Bu tür faktörlerden başlıcaları; ülkenin ekonomik durumu ve politikası, ülkenin stratejik durumu, ülkenin dış ilişkileri ve politikalarıdır. Bir kısım yazarlara göre de savunma bütçesinin yapımı iki değişik yaklaşımla yapılabilir (Olvey, Gelden ve Kelly 1984'ten aktaran Savaş, 1985:91-95). Bu yaklaşımların birincisi, dış politika yaklaşımı, ikincisi iç politika yaklaşımıdır. Bunlara Kaynak Sınırlaması ve Kaynak Tahsisinde Zaman problemi gibi unsurlar da ilave edilmektedir. Biz de mevcut yaklaşımlara ve unsurlara, savunma bütçesini önemli ölçüde etkileyen teknolojik düzeyi ilave edeceğiz.

1.1.1.Dış Politika Yaklaşımı

Bu yaklaşımda önce o milletin dünya görüşünü daha teknik bir deyimle ulusal değerleri ve dış politikası belirlenir. Sonra da bu dış politikanın gerçekleşmesi için gerekli strateji ve bu stratejiye uygun askerî güç planlanır. Bu askerî gücün gerektireceği maliyet savunma bütçesini ve ihtiyacını belirler.

Ulusal değerlerin neler olduğunu özellikle demokratik ülkelerde belirlemek güç bir iştir. Ancak çok genel düzeyde de olsa ulusal değerlerin başında devletin varlığını sürdürmesi ilkesi gelir. Çünkü diğer değerlerin bir anlam kazanabilmesi için devletin var olması gerekir. Kabul görme arzusunun modern ama henüz tamamen akılcı olmayan bir biçimi olarak tanımlanan (Fukuyama, 1992:20) Milliyetçiliğin son yüzyılın en yoğun çatışmalarının kaynağını oluşturması dış politikanın nasıl bir güç politikası haline geldiğini ortaya koymaktadır. Ulusların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesine (Self determination) ilişkin görüşlerin yaygınlaşmasının meydana getirdiği gerginlikler (Kennedy, 1995:426) de askerî güç elde etme isteği konusunda belirleyici rol oynamaktadır. Bunların yanı sıra Alman merkantilist yazar Hurnigk'in şu tespiti de göz ardı edilemez (Kennedy, 1995:16).

“Bir ulusun bugün için kudretli ve zengin olup olmaması, gücünün ve zenginliğinin büyüklüğüne ya da sağlamlığına değil, esas olarak komşularının [coğrafi olarak] aynı şeylere kendisinden daha çok ya da daha az sahip olmasına bağlıdır.”

Bu görüşe göre geniş çaplı bir askerî yapının desteklenebilmesi için ekonomik kaynaklar gereklidir. Bununla beraber uluslararası sistem söz konusu olduğunda, zenginlik ve gücün her zaman için nispi oldukları ve böyle görülmeleri gerektiği kabul edilmelidir (Olvey ve diğerleri, 1984:92).

Örneğin, "devletin varlığını sürdürmesi" şeklinde belirlenen ulusal değer, daraltılarak daha belirgin somut amaçlar haline dönüştürülebilir. Caydırıcılık şeklinde bir dış politika amacına dönüştürülebilir. Dış politika amacı belirlenince bu amacı gerçekleştirecek askerî strateji, daha sonra ise savunma bütçesi belirlenebilir (Olvey ve diğerleri, 1984:92).

1.1.2.İç Politika Yaklaşımı

Bu yaklaşımın da hareket noktası yine devletin felsefi ve ideolojik dünya görüşü ya da ulusal değerlerdir. İç politikadaki ulusal değerler, günümüz toplumlarında oldukça çok çeşitlilik göstermektedirler, özellikle globalleşme sürecindeki günümüz toplumları, teknolojik değişim ve ekonomik entegrasyon süreçleri ile geleneksel siyasal sistemler, ulus bilinci, sosyal ihtiyaçlar, kurumsal düzenlemeler ve işleri yürütmede başvurulan mutlak yöntemleri bağdaştırma görevini bir mecburiyet olarak daha önceki toplumlardan daha fazla hissetmektedirler (H.A.K, 1994:65). Ekonomik ve siyasal sistemleri birbiriyle ahenkli hale getirmek amacıyla sarf edilen gayretlerin uzun bir gelecekte insanlığın mevcudiyetini bile tehdit eden trendler yüzünden daha da karmaşık hale geleceği endişesi (H.A.K, 1994:427) iç politika yaşamım da etkilemektedir. Bu trendlerin en önemlilerinden biri nüfusun aşın derecede büyümesi ve zengin ülkelerle fakir ülkeler arasındaki demografik dengesizliklerin artmasıdır. Nüfus patlamasından dolayı çevrenin karşı karşıya kaldığı sorunlar; teknolojinin geleneksel işleri gereksiz hale getirerek bunları yepyeni üretim sistemleri ile ikame etme biçimi; tarım ve sanayii alanının biyoteknolojiye dayalı tarım ve otomasyona geçmiş imalat sanayii; global finans ve iletişim devrimi ise diğer trendler olarak ifade edilmektedir.

Yukarıda belirlenen global trendlere yetişebilmek, geride kalmamak amacıyla ülkenin hedefleri, güçlü bir sanayii yapısının kurulması, toplumun refah seviyesinin yükseltilmesi vb., gibi çok genel ifadelerle belirlenir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlamak için daha dar ve belirgin "iç politika" amaçlarına dönüştürülmeleri gerekir, örneğin, kalkınma hızının belirlenmesi, işsizlik oranının azaltılması, enflasyon hızının düşürülmesi, vergi oranlarının artırılması gibi.

Bu yaklaşımda ulusal gelişme hedefleri ve bu hedeflere ayrılması mümkün kaynaklar belirlenir. Bu kaynaklar dağılımında savunma bütçesinin azami sınır ortaya çılanca, bu sınır içinde gerçekleştirilmesi mümkün "Askerî Güç" alternatifleri belirlenir ve daha sonra bu alternatiflerden ulusal savunma hedeflerine en uygun olanı seçilir.

Aslında dış politika ve iç politika yaklaşımları birbirine rakip iki yaklaşım değil, aksine birbirini tamamlayan iki yaklaşımdır. Bir ulusun dünya politikasındaki gelişmeleri ve bu gelişmelerin kendi güvenliğini nasıl etkileyeceğini dikkate almadan savunma bütçesini belirlemesi imkansızdır. Aynı şekilde ulusal ekonomik gücü dikkate almadan da dış politika hedeflerini belirlemek rasyonel olmaz.

1.1.3.Kaynak Sınırlaması

Dış politika ve iç politika yaklaşımları yanında önemli olan bir faktör de kaynak sınırlamasıdır. Savunma ve özellikle savaş durumu söz konusu olduğu zaman mevcut kaynakların miktarı ve niteliği büyük önem kazanır. Uzun dönemde, ülke kaynaklarının savunmaya ayrılan miktarına göre planlanan savunma strateji ve taktikleri, bir savaş halinde ülke kaynaklarının tümünün mevcut savaşın strateji ve taktiklerine göre ordunun emrine verilmesini gerektirir. Bu açıdan bakıldığında özel ve genel sınırlamalar olarak iki tür kaynak sınırlaması ortaya çıkmaktadır (Hitch ve Mc Kean, 1967:23).

1.1.3.1.Özel Sınırlamalar

Özel sınırlamalar savaşta izlenecek strateji ve taktiklerin gerektirdiği belli nitelikte ve belirli miktarda mallardır. Örneğin, bir çıkartma harekâtı gerektiyse belli sayıda çıkartma gemisi veya havadan

gözetleme gerekiyse belli gözetleme cihazlarıyla donatılmış, havada uzun süre kalabilen casus uçakları gibi belirli araç, gereç ve silahlar özel sınırlamalar grubuna girmektedir.

1.1.3.2.Genel Sınırlamalar

Genel sınırlamalar, ordu emrine verilebilecek belli bir ödeme yetkisidir, örneğin, donanma emrine bir aylık harcamalar karşılığı belirli bir miktar paranın tahsis edilmesi ve Donanma Komutanlığının da bu ödeneği elbise, teçhizat kruvazör veya roket alımında kendi takdirine göre kullanmakta serbest bırakılması bir genel sınırlamadır.

Özel ve genel sınırlama kapsamına giren araç (silah) türleri arasında bir önemli fark, özel sınırlama içindeki araçların ya da silahların elde edilmesi için geçmesi gerekli sürenin çok kısa olmasıdır. Bunun ise çok önemli iki sonucu vardır (Savaş, 1985:97). Birincisi özellikle harp esnasında gerekecek araç ve silahlar için ihtiyaç duyulacak "döviz miktarıdır. İkincisi, özel sınırlamalar içinde yer alan teçhizat, silah ve malzemenin savaştan çok önce ayrıntılı şekilde belirlenmiş olması ve içindeki araçların yeniden üretim veya ithalat yoluyla temini, son derece güç ve tehlikeli olacak şekilde geç olabilir. Bu durum aynı zamanda kaynak tahsisinde "zaman problemini" ortaya çıkarmaktadır.

1.1.3.3.Kaynak Tahsisinde Zaman Problemi

Savaşın kazanılmasında ekonomik gücün ve savaşa ayrılabilen kaynakların miktarı kadar, gerekli malzemenin gerektiği zamanda, gerekli yerlerde bulundurulması da önemli bir faktördür. Bu açıdan bakıldığında savunmaya ayrılan ödeneklerin, muhtemel savaşın kısa ya da uzun savaş olacağına kestirilebilmesine bağlı olarak düzenlenmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır (Savaş, 1985:97).

Bilindiği gibi kısa savaş, savaşın mevcut güçlerle yapılması demektir. Kısa savaş tehlikesi silahlı güçlerin caydırıcılık (deterrence) etkisinin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu ise daima savaşa hazır olmak zorunluluğunu doğurmuştur. Uzun savaş ise malzeme ve insan gücü ikmaline imkân verecek, aynı zamanda bir seferberliğe (mobilization) girişmek için zaman kazandıracak bir savaştır. Böyle bir savaşta, silah, teçhizat araç ve insan gücü seferberlik planları, aşamalı bir biçimde artacak şekilde hazırlanmalıdır. Böyle bir durumda iç politika amaçlarını kısa dönemde ve önemli ölçüde zorlama gerekli olmaktadır.

Muhtemel bir harp için yapılan hazırlıklarda zamana bağlı olan önemli bir faktör ise herhangi bir silahın kullanım ömrünü doldurmadan askerî etkinliğini kaybetmesidir Zira düşmanın silahlarına karşı koyabilecek en az düzeyde performansla sahip olmayan bir silahın askerî değeri yoktur. İşte bu noktada, bir silahlı kuvvetin elindeki silahların modeli ve miktarı ne olursa olsun yeni silahlara ihtiyaç duyulacaktır (Albrecht vd. 1978:54). İşte bu ihtiyaçlar içinde yer alacak araç, gereç ve malzemelerin savaş öncesi veya savaşta ithali için geniş bir ödenek tahsisinin özellikle döviz rezervinin hazır bulundurulması kaçınılmaz bir mecburiyet olarak görülmektedir. Bu mecburiyet gelecekte kullanılması mümkün silah ve stratejilerin dikkate alınmasını ve ülkenin teknolojik düzeyinin yükseltilerek hazırlanması gerektirmektedir.

1.1.4.Teknolojik Düzey

Yüksek teknoloji, uluslararası güvenlik stratejilerine yön veren en önemli belirleyici unsurlardan birisidir (Coşan, 1995:47). Özellikle günümüzde savaşın yapısı da değişmektedir Teknolojinin, hassas güdümlü silahlar, taarruz sistemleri, gelişmiş alıcı hedef sistemleri ve meydan savaşı yönetimi platformlarındaki etkisi silahlı kuvvetlerin harekâtını, yürüttükleri metotları değiştirmiştir (Jablonsky, 1996:64). Paul Kennedy, geçtiğimiz yüzyıl içerisinde meydana gelen savaşlarda ortaya tek ortak sonucun çıktığını ifade ederek, bunu "mağlup olan güçler esasen 19'uncu yüzyıl ortalarında ortaya çıkan askerî devrim gerçeğini adapte edememeleri neticesinde, yeni silahları elde edememeleri, çok büyük ordularını mobilize yeteneğini kazandırabilecek olan demiryollarını, buharlı gemilerini, muhabere sistemlerinde geliştirilmiş telgraf sistemlerini dahil edememeleri 20'nci yüzyılda ise silah sistemlerinin kazandığı teknolojilerin, teknolojik üstünlüklere dayalı yeni bir savaş çağı ortaya çıkardıkları belirtilmektedir, özellikle Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine patlak veren Körfez Savaşı kendilerine göre üçüncü • dalga savaşına bir giriş olarak gören Alvin ve Heidi Toffler'e göre ilk ya da tarımsal dalga 10.000 yıl önce tarımsal devrim ile başlatılmıştır. İkinci ya da endüstriyel dalga son 300 yılda Newton

ve endüstriyel devrimlerin birleşimiyle başlamışta-. Üçüncü dalga ya da endüstri sonrası dalga, birinci dalgada sektörün ziraat ve mineral kaynakları, ikinci dalgada ucuz iş gücünü toplu üretimi desteklemesi neticesinde bilginin oluşturulması ve kullanılmasına dayalı egemenliğe hızla yükselerek, üçe ayrılmış bir dünya oluşturmak suretiyle ilk iki dalga ile birlikte ortaya çıkmıştır (Toffler ve Toffler, 1993:83-84). Buna göre, değişmiş üçüncü dalga ürünlerinin ortaya çıkmasıyla, ikinci dalga toplu üretiminin kaybolmasında olduğu gibi, yenileri çıktığında eski savaş biçimleri de kaybolmaktadır (Toffler ve Toffler, 1993:83-84).

Bu nedenlerle güvenlik ihtiyacının tespitinde en belirgin özelliklerden birisi de ileri ve karmaşık teknoloji ile kalitenin, kapsamlı ve kritik bir role sahip olmasıdır. İleri teknolojinin silah üretiminde iyice belirginleşen rolü, kendisini başlıca üç noktada göstermektedir (Şimşek, 1984:19-20). Bunlardan birincisi, araştırma, geliştirme ve test faaliyetlerine ayrılan harcamaların yüzdesi savunma sanayiinde, diğer sanayilere göre çok daha fazladır. İkincisi, teknolojik gelişmeler, ticarî alanda kâr maksimizasyonu için kullanılan bir araç durumundadır. Araştırma ve geliştirme faaliyetleriyle sağlanan teknolojik üstünlük bu silaha sahip olan tarafın askerî etkinliğini artırmakta ve düşman üzerinde 'caydırıcı bir rol oynamaktadır. Askerî istekler en iyi' donatımın elde edilmesini amaçladığı için performans, maliyetten çok daha fazla önem taşımaktadır. Üçüncü olarak, silah üreten ülkelerin tedarik bütçelerindeki araştırma-geliştirme harcamaları, bütçenin çok önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

1.2.Harcama Miktarının Belirlenmesi ve Ödenek Tahsisi

Öncelikle ifade etmek gerekir ki, ülkenin güvenliği söz konusu olduğunda tahsis edilemeyecek hiç bir kaynak yoktur. Bununla beraber, ülke kaynaklarının optimal ölçekte kullanılması esas olduğundan bu kaynakları bir genel ölçü ile ifade etmek ve ihtiyaç duyulan kaynağı buradan tahsis etmek gerekir. Ülkenin millî güvenlik gücünü ifade edebilmek için kullanılması tavsiye edilen ölçü Gayri Safi Millî Hasıla (G.S.M.H.) değeridir (Ertüzün, 1985:208-209). Zira GSMH, bir ekonominin iktisadî-malî gücünün genel ve ortak ölçüsüdür. O halde savunma harcamalarına ayrılacak kaynaklar da GSMH ile sınırlıdır(Looney, 1988:3) denilebilir. Burada en önemli husus, "Ne kadar savunma harcaması" yapılması gereğinin ortaya konulmasıdır. Bu kararın verilmesi öncelikle dış ve iç değişkenlerin etkilerinin çok iyi tanımlanmasını gerektirir. Bilindiği gibi, tam rekabet piyasasında talep harcanabilir gelirin bir fonksiyonu iken, savunma harcamalarında talep mevcut teknolojinin veya potansiyel düşmanın fonksiyonu olduğundan (Özkan, 1991:5) talepler arasındaki bu yapısal fark, özellikle savunma harcamalarının miktarının (boyutunun) belirlenmesinde savunma ihtiyaçlarının çok iyi derecede tespitini zorunlu kılmaktadır. İşte bu tespit yapılması savunma harcamalarının planlanmasının temelini oluşturmaktadır. Daha sonraki safha ise, GSMH'nin tüketime, yatırıma, kamu harcamalarına ve Millî Güvenlik harcamalarına tahsisidir. Demokratik parlamenter rejimlerde bu tahsis, seçmenlerin, parlamentonun ve hükümetin tercihlerine bağlıdır.

Savunma harcamalarına olan talep, bazı dönemlerde çok yüksek düzeylere çıkarken, basa dönemlerde de, çok düşük düzeylere inebilmektedir. Talebin bu değişkenliğinin tanımlanabilmesi için, ülkenin jeopolitik ve jeostratejik yapısı, devletler arası bağlantıları, dış politika tercihleri, moral gücü, nüfus potansiyeli, askeri eğitim düzeyi, ekonomik ve teknolojik yapısı, bütçe imkanları ve tehdit hakkında yeterli ve güvenli bilgiler vb. veriler (Özkan, 1991:5) gerekli unsurlardır. Ancak bu unsurlar, bir metodoloji içinde değerlendirilerek stratejik planlama yapılabilir. Bu değerlendirme;

- Ülke güvenlik menfaatleri ve taahhütleri,
- Tehdit kabulleri ve tehdidin değerlendirilmesi,
- Savunma Politika ve stratejisinin belirlenmesi,
- Politik ve stratejik değerlendirmelere göre ihtiyaç duyulan, silah sistemlerinin alınması ve askerî kuvvet yapısının geliştirilmesi faaliyetlerini kapsar.

Bu faaliyetler neticesinde savunma programlarının caydırma ve savma hizmet miktarları belirlendiğinde, bunun maliyetlerini dikkate alarak ne miktar ödenek verileceğinin takdir yetkisi siyasal karar organındır. Ancak konunun, siyasal organa bu kadar kesin bir biçimde götürülebilmesi için savunma hizmeti programlarının caydırıcılık ve savma (ya da imha) etkilerinin nesnel biçimde

belirlenmesi gerekir. Bu amaca ulanabilmek için birçok ülke, özellikle savunma hizmetlerinde kullanılmak üzere geliştirilen kısaca Planlama-Programlama-Bütçeleme Sistemi (PPBS) olarak ifade edilen bir sistematikten yararlanırlar (Bulutoğlu, 1988:73). Bir seri faaliyetler sonunda ülkenin vazgeçilmez savunma yapısı ve harcamalarının belirlendiği bu çalışmaların en önemli adımı birinci aşamadaki analitik işlemler safhasıdır. Bu safhada ülkenin güvenlik menfaatleri, taahhütleri ve tehdit değerlendirilir¹. İkinci aşamada, birinci safhada yapılan analitik değerlendirme sonuçlarına göre gerçek savunma ihtiyaçları belirlenir. Son aşamada da erişilmesi istenen askerî güç yapısına ulaşmak için gereken harcamalar iç ve dış kaynaklar itibarıyla bütçelenir. Genel olarak yapılan bu planlar beş yıllık bir dönemi kapsar². Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan ekonometrik analizler, gelişmiş ülkelerde savunma harcamaları seviyesinin ekonomik faktörlere bağlı olmadığını, gelişmekte olan ülkelerde ise, savunma harcamalarının gelir seviyelerine bağlı olduğunu göstermektedir (Akgül, 1986:19). Ancak bazı durumlarda bir gelişmekte olan ülke topyekûn bir tehdit veya bölgesel bir çatışma içindeyse harcama düzeyinin ekonomik faktörlerle bağlantısı azalmakta ve ülke, askerî harcamalarını artırabilmektedir³. Savunma harcamaları ile GSMH ilişkisi dikkate alındığında, gelişmiş ülkelerin savunma harcamalarının gelişmekte olan ülkelere göre daha düşük olduğu gözlenmektedir (U.S. ACDA, 1994).

2.Savunma Harcamalarında Etkinlik

Savunmaya ayrılan kaynakların ve ittifakların saldırı ihtimalini hangi ölçüde azalttığını, uluslararası dengede ülkenin tehdit ve baskılardan ne derece korunmuş olabileceğini askerler ve diplomatlar ölçerek siyasal organa açıklayabilirler. Teknisyenlerle siyasal organlar arasındaki bu bilgi alış verişi neticesinde belirlenen savunma ödeneğinden en yüksek savunma hizmetinin nasıl elde edileceği bir savunma programı etkinliğidir (Bulutoğlu, 1988:273).

2.1.Savunma Programı Etkinliği

Bilindiği gibi, iktisat biliminin esas olarak çözmeye çalıştığı iktisadî problem, siyasî sistem ve teknik tercihini veri kabul ederek mevcut kaynaklardan en yüksek hasılayı (üretimi) sağlayacak şekilde kaynak tahsisi yapılabilmesidir. Mevcut kaynaklara göre bazı alanlara daha çok, bazılarında daha az dağıtmak en yüksek hasılanın sağlanması için gereklidir. İşte mevcut kaynaklardan en yüksek hasılanın sağlanmasına "etkinlik" adı verilir. Bir başka açıdan ise, bir üretim hedefinin gerçekleştirilmesi söz konusu ise bu durumda çözüm veri hedefinin en düşük maliyetle temininde veya kaynakların iktisadî olarak kullanımında toplanmaktadır (Ertüzün, 1985:202-203). Buna göre daha çok maliyetleri minimize etmeği düşünen ve iktisadilik peşinde olan bir iktisatçı ile sınırlı kaynaklarla en yüksek hedefi ele geçirmeye öncelik veren ve etkinlik peşinde olan Komutan arasında herhangi bir çatışma söz konusu değildir. Dolayısıyla savunma bütçesinin belirlenmesi de iktisadilik prensibine uygun olmalıdır. Çünkü buradaki temel tercih millî güvenlik lehine diğer faaliyetlerden ne kadar fedakârlık yapılacağı ile ilgilidir. Bununla beraber millî güvenlik için ayrılacak kaynaklar belirlenirken askerî üretim ile sivil üretim arasındaki görünürdeki çatışma bu kaynakların kullanımı sırasında söz konusu olamaz. Çünkü askerî kaynakların kullanımında göz önünde tutulan stratejik, teknolojik ve ekonomik faktörler, birbirinden bağımsız değil, karşılıklı bağımlılık içindedirler. Stratejiler, askerî hedeflerin elde

¹ Kullanılan Analitik Yöntemler. Harekat Araştırması, Sistem Analizi, Doğrusal Programlama ve Simülasyon Analizi gibi Kantitatif metodlardır.

² Türkiye'de de Silahlı Kuvvetler Yapım ve Savunma Harcamaları benzer bir uygulama ile planlanmaktadır. Stratejik hedef planı (SHP) olarak hazırlanan planlar altı yıllık bir süreyi kapsar. Bu planlar iki yılda bir güncelleştirilmek üzere revize edilen Revoiving planlardır. Planın birinci aşaması hükümetçe belirlenen Millî Güvenlik Politikası doğrultusunda Genel Kurmay Başkanlığınca oluşturulan Millî Askerî Stratejik Konsept (MASK)'e dayanır. İkinci aşamada ise MASK'ın gerçekleştirilebilmesi için yeterli kuvvet yapısı ile öncelikli ihtiyaçlar belirlenir ve SHP ile altı yıllık programlar hazırlanır. En son aşamada ise belirlenen öncelikli savunma ihtiyaçları bütçelenir. Bkz. Savunma ve Güvenlik Hizmetleri, s.14, Millî Güvenlik Siyasetlerinin Oluşturulması s. 65 vd., ve Savunma Politikası ve Türk Silahlı Kuvvetleri (Beyaz Kitap 1993) T.C. M.S.B. Ankara 1993 s.27-40.

³ Genel olarak gözlenebilen, "dünya savaşları sonrası başlayan milletlerin bağımsızlık hareketleri ve yeni kurulan devletler, askerî darbeler, savaş halindeki komşu ülkeler veya aralarında çıkan bölgesel harpler ırkçı çatışmalar" gibi olayların savunma harcamalarını artırdığı, hükümetlerin bütçelerini gittikçe artan miktarlarda tükettiği oldukça yaygın bir hüküm haline gelmiştir. (Bkz. Saadet Değer, s.2 vd.)

edilmesinde bütçenin farklı kullanım yollarını ifade eder. Mevcut teknoloji ise, bu kullanım yollarını belirler. Zira ancak teknoloji çerçevesinde mümkün stratejiler ortaya çıkar. Ekonomik problem ise, mümkün stratejiler içinde en etkin ya da en iktisadî olanın belirlenmesi ve uygulamaktır. İfade etmek gerekir ki, askerî kararlarda etkinlik, mümkün olduğu kadar küçük askerî bütçeler yapmak veya ucuz kuvvet temin etmek değildir. Aksine bütçenin büyüklüğü ne olursa olsun, en yüksek derecede askerî kabiliyetlere sahip olmak demektir. Askerî kabiliyetler birbirlerinin yerine kolayca ikame edilemeyen bir dizi faaliyetlerdir (Ertüzün, 1985:214). Eğer kara, deniz ve hava güçlerinin uygun bir bileşimi tutturulabildiği takdirde, askerî kabiliyetin derecesi yükselir. Buna göre teknik olarak ifade edilecek olursa, herhangi bir askerî kabiliyeti azaltmadan diğerini artırmanın mümkün olmaması halinde, askerî güce ayrılan kaynaklar etkin kullanılmaktadır. Dolayısıyla askerî harcamalara ayrılan kaynakların kullanımında dikkate alınacak etkinlik ölçüsü iktisat teorisinde esasları belirtilen etkinlik kriterlerinden farklıdır. Bu esaslar çerçevesinde savunma programları, birbirleriyle bağlantılı olarak araştırılmalı ve iktisadilik-etkinlik yönünden değerlendirilmelidir. Bu açıdan karar almada ve analitik bakımdan kolaylık sağladığı için savunma gücü şu üç unsura bağlı olarak ifade edilebilir (Ertüzün, 1985:204).

- Ülkenin bugün ve gelecekte kullanabileceği kaynaklarının topyekûn miktarı,
- Bu kaynaklardan millî güvenliğe (savunmaya) tahsis edilenlerin oranı,
- Tahsis edilen kaynakların kullanımındaki etkinliğin derecesi.

Bu tespitlere karşın savunma programlarında etkinliğin sağlanması pek kolay bir iş değildir. Daha öncede ifade edildiği gibi bir ülkenin savunma ihtiyaçları, bunun askerî çevresi, strateji ve taktiklerle, mevcut teknolojiler tarafından belirlenmektedir. Askerî plancılar, bu üç faktörü bir arada analiz ederek, silah tedarik ihtiyaçları ve askerî faaliyetlerin doğası üzerine dayalı bir temel oluştururlar. Bu üç faktörün her biri sınırlamalar getirir (Şimşek, 1993:120). Bir ülkenin askerî çevresinin (Coğrafi özellikler, muhtemel düşman ülkeler ile arasındaki kuvvetler dengesi ve silah teknolojileri yönünden) uygun olmakla birlikte, diğer ülkelerinkine uymayan teknolojiler vardır. Askerî çevrelerde görülen bu farklılıklar, farklı strateji ve taktiklerin uygulanmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, eğer strateji ve taktikler değiştirilmek zorunda ise, bu durumda silah sistemlerin, savunma ile ilgili teknolojilerde bu stratejileri tamamlayacak ve taktikleri uygulayabilecek şekilde değiştirilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliğin bir başka yönü ise, sanayileşmiş ve silah üreticisi olan ülkelerin ittifak sistemleri ve dış yardımlarla kendi teknolojilerini (ilgili ülkenin askerî çevresine de uygun olmak üzere) gelişen ülkelere de kabul ettirmeleri ile ilgilidir. Bu silah sistemini ya da teknolojilerini kabul eden ülkeler, kendi askerî çevrelerine uygun olan ve bu paketlerin' stratejilerini de tamamlamak üzere tasarlanmış silah sistemlerini satın almak zorundadırlar. Bu sonuç başka bir neticeyi daha doğurmaktadır. Silah ithal eden ülkeler, ithal ettikleri teknolojinin sonradan savunma sistemini işler düzeyde tutmak için gerektirdiği yedek parça ikmalini nasıl güvenceye alınacağına da kararlarını etkileyen önemli bir faktör olarak göz önünde bulundururlar (Bulutoglu, 1988:274). Bir takım ülkeler, kullanacakları silah sistemlerini kendileri tasarlayarak bu sorunun üstesinden gelmeye çalışırken (karar alma sürecine ilişkin bazı sorunlarla da karşılaşmaktadırlar. Normal koşullarda, önce savunma ihtiyaçlarının belirlenip daha sonra bu ihtiyaçlara dayalı bir sanayi oluşturmak ya da mevcut sanayi geliştirmek veya ithal etmek konusunda bir karar alınması gerekir. Yerli silah üretiminin birçok çekici özelliği bulunmasına karşın, askerî ölçütler bu konuda birinci önceliği almaktadır. Bununla beraber, askerî faktörlerin öncelik taşımadığı durumlarda salt politik nedenlerle bazı ülkelerin, satın alma fiyatından çok daha yüksek maliyetlere rağmen yine de yerli silah üretimine yöneldiğine rastlanılmaktadır. Bu durum ise, politikacıların belirli bir askerî yeteneği elde etmeyi isteme nedenlerinin her zaman silahlı kuvvetlerle aynı yönde olmadığını, aynı şekilde sanayicilerle politikacıların hedeflerinin de her zaman aynı yönde olmadığını gösterir ki, bu rekabet askerî etkinliği azaltan önemli bir faktör haline gelebilir.

Silah üreticisi olan ya da üretim yapan alan ülkeleri etkileyen bir başka faktör, geleneksel sanayileşmiş silah üreticisi ülkelere gerçekleştirilen ve askerî strateji ve taktikleri tamamlamaya yönelik olan yeni teknolojik gelişmelerden oluşan modellerin takip edilmesi ile ilgilidir. Zira mevcut teknolojileri aşarak geliştirilen yeni silah sistemleri diğer ülkeler için ihtiyaç haline gelir. İşte böyle bir ihtiyaç, yeni teknolojinin takip edilmesi kadar bunların strateji ve taktikleriyle bütünleştirilmesini gerekli kılar. Bu, her zaman yeni askeri kapasitelere sahip olmak anlamında anlaşılmalı, bütünleştirme de mümkün

olamıyorsa ya askerî yapı değiştirilmeli ya da teknolojiden vazgeçilmelidir (Şimşek, 1993:121). Keza, savaş türleri de üretim etkenlerinin nispi bolluğundan etkilenir. İleri sanayi ülkeleri, zırhlı birliklere ve hava üstünlüğüne ağırlık verirken, gelişen bir ülke, coğrafyasını ve halkın desteğini daha fazla kullanan daha az silah ithaline ve daha çok yerli yapıma dayanan silahlarla gerilla savaşına ağırlık vererek (Bulutoğlu, 1988:122) savunma programlarının etkinliklerini artırmaya çalışırlar.

2.2.Savunma Sistemlerinin Katkısı

Savunma sistemi, ülkenin egemenliğini dışa karşı koruma konusunda kabul ettiği temel yaklaşımdır. Savunma hizmetlerinde temel sistemler siyasal tercihlerle ve yasalarla belirlenir (Bulutoğlu, 1988:276). Buradaki en önemli ve temel ihtiyaç savunmanın ve silahların işlevini bir bütün olarak yeniden değerlendirmektir (Drucker, 1992:57). Bir önceki konuda da ifade edildiği gibi amaç, askerî etkinliği en üst düzeye çıkartmak ve caydırıcı olabilmektir. Bu nedenle ülkeler her şeyden önce kendi insan kaynaklarına başvurarak savunma gücünü kuvvetlendirmeye çalışır. Bu amaçla, muhtemel bir silahlı çatışma halinde uygulanacak olan topyekûn savaşta yurttaşların cephe ve cephe gerisinde görev alacak şekilde barış zamanında eğitilmeleri esas alınır. Eski çağlardan 19. yüzyıla kadar uygulanmış olan ücretli askerlik ilkesinden özellikle erkek nüfusunun (bazen tüm) bir süre silahaltına alınarak eğitildiği "zorunlu askerlik" ilkesine geçilmesi, günümüze kadar bir savunma sistemi kuralı olacak kadar yaygınlaşmıştır.

Ancak, "ücretli meslek ordusu" ilkesi zamanımızda tekrar kabul görmeğe ve yaygınlaşmağa başlamıştır. Zira ülkeler, güvenliğin sosyal refahın bir fonksiyonu olarak kabul edilmesi ve askerî gücün uluslararası alandaki etkin rolü gibi çeşitli nedenlerle, artık, asgarî düzeydeki bir savunma sistemi ile yetinmemekte, ekonomik imkânlarının elverdiği ölçüde etkin bir askerî gücün bulundurulmasını esas almaktadırlar. Böyle bir güç, teknoloji yoğun bir savunma stratejisini gerektirmektedir (Şimşek, 1993:84). Bu sonuç ücretli meslek ordusu ilkesini doğurmuştur.

Değişik sebeplerle izah edilebilecek bu netice, iki ana kısımda değerlendirilebilir (Bulutoğlu, 1988:277). Birincisi, savaş sanatında kullanılan silah, araç ve gereçlerde çok ileri ve karmaşık bir teknoloji düzeyine ulaşılmasıdır. Dolayısıyla bunları kullanacak olanların uzun bir meslek eğitiminden geçirilmesi gerekmektedir. İkincisi, zorunlu askerlik nedeniyle insan gücünün ekonomide etkinlikle kullanılmadığına ilişkin görüşlerin yaygınlaşmasıdır. Çünkü insan gücünün alması maliyetinin (ekonomide başka işlerde çalışmakla yaratacakları ürün değeri) çok yüksek olduğu değerlendirilmektedir. Peter F. Drucker'a göre sosyal açıdan bakıldığında savunma, hızla amaca ters düşer duruma gelmektedir. Fransız Devrimi sırasında toplum için bir eğitim yuvası olarak ilan edilen ordu, acemi er diye, bir beceri edinememiş, disiplinsiz, temizlik anlayışından ve çalışma alışkanlıklarından habersiz, okuması yazması olmayan köylü delikanlıların geldiği dönemlerde yararlı alışkanlıklar aşılabilir. Oysa bugünkü nüfus gelişmekte olan ülkelerde bile değildir. Bir iki yıllık toplum hizmeti, gençler için kışlada geçirilecek iki yıldan daha değerli olacaktır (Drucker, 1992:52). Buna göre bir işçi "savunma eğitimi görmek" yerine, etkin bir silahı üreten bir fabrikada ya da ihracat sanayiinde çalıştığı takdirde bir silah imal ederek ya da ithalini sağlayarak savunmaya daha büyük katkıda bulunabilir.

Savunma sisteminin etkinliği konusunda göz ardı edilmemesi gereken bir nokta ise, modern teknoloji sayesinde her biri farklı stratejiler, farklı taktikler, farklı lojistik, farklı eğitim ve farklı bir harp sanatı kavramı gerektiren muhtemel askerî eylemlerin bitip tükenecek gibi olmamasıdır. Zira var olan şey sadece her biri aynı oranda muhtemel ya da muhtemel olmayan ihtimallerdir ve bir askerî kuvvet her tür düşmana karşı her çeşit savaşma yöntemine göre planlanamaz, eğitilemez, yönetilemez ve donatılamaz⁴. Taktikler esnek olmalı ama strateji sabit kalmalı, belirsizlikten uzak varsayımlara ve açıkça belirlenmiş amaçlara dayandırılmalı ve aynı şekilde eğitim, kumanda yapılan ve silahlar da çabuk değiştirilmemelidir.

⁴ Örneğin, Kuzey Denizindeki yaklaşma noktalarını Rus Denizaltılarına karşı korumak üzere geliştirilmiş bir İngiliz Donanması, Güney Atlantik'in uzak bölgelerinde Kıta nakliye gemileri için refakat kuvveti olamaz. Aynı şekilde deniz trafiğinin yoğun, sağ ve dar Basra Körfezinde tankerlere kılavuzluk etmek, açık denizde deniz muhabereleri yapmak üzere inşa edilip donatılmış Amerikan destroyerlerine göre bir iş değildir (Drucker, 1992:52).

.3.Uluslararası Maliyet Paylaşımı ve Askerî İttifakların Katkısı

Devletler, başka bir devlet veya devletler grubu ile ortak askerî amaçlarını gerçekleştirmek üzere akdettikleri antlaşmalarla daha güçlü bir devletin ya da birleştiklerinde kendi gücünü aşacak devletlerin muhtemel baskı, tehdit ve saldırılarına karşı kendilerini güvenceye almaya çalışırlar. Böylece maliyet paylaşımı yoluyla üye ülkeler ile birlikte karşılıklı ortak yarar sağlanır. Ortak savunma gerçekleştirilince, üye ülkelerin kendi savunma üretim fonksiyonları aynı kalacak fakat ittifak antlaşması sayesinde savunma faydası fonksiyonları müttefik ülkenin savunma faaliyetinin yarattığı faydayı da içerecektir (Bulutoğlu, 1988:275). Bu ülkelerin her birinin savunma amaç fonksiyonu diğerlerinden farklı olacağından, üretim fonksiyonu aynı olsa bile ittifak sonucu kendi savunma harcamalarını farklı miktarlarda azaltarak yeni bir denge durumuna ulaşacaklardır.

Görüldüğü gibi savunma ittifakı ortak tehdidin caydırılmasında bir maliyet paylaşımı çözümdür. Teknolojisi ileri ve sermayesi daha bol olan ittifak üyesi ülke modern teknoloji ürünü silahlan üretim sunarken, emeğin ucuz işsiz bol olduğu ülke daha çok ittifakların savunmada insan gücü ihtiyacını karşılayarak her bir üye ülke savunma sanayiinde daha fazla sahip olduğu kaynakları daha da fazla kullanarak karşılıklı maliyet tasarrufu sağlamış olurlar (Bulutoğlu, 1988:275 ve Çam, 1985:20). Savunma harcamalarında etkinliği artırmak ya da savunma hizmetinin yükünü azaltmak için yapılan işbirliği antlaşmaları ve ittifaklar, bazen başlangıçtan itibaren bazen de zamanla savunulan değer kendi bağımsızlık ve egemenliğini bir ölçüde yitirilmesi sonucuna götürebilmektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak, ittifak sözleşmesinin yaran sürekli olarak yeniden değerlendirilmeli ve zaman içinde ülke egemenliğini daha da yüksek güvenceye alacak değişiklikler yapılmalıdır. Bu durumun bir başka cephesi ise yardımların, ülkeyi dış desteğe bağımlı hale getirmesi ve orduyu kendi kendine ters düşer hale getirmesidir. Oysa ordunun görevi ülkeyi bağımsız kılmak ve öyle de kalmasını sağlamaktır. Bunun yanında yardım alan ne kadar başarılı ve kuvvetli duruma gelirse hedefleri yardım vereninden o kadar ayrılacaktır (Drucker, 1992:53). Ortak bir düşman karşısında oluşan ittifaklar askerî bir tehdit var olduğu sürece devam ettirilebilirler. Siyasî araç niyetine sürdürülen bir ittifak ya da askerî yardım da yürüyemez. Bilindiği gibi ittifak antlaşması yapılırken, en fazla dikkat edilen hususlardan birisi, antlaşmada üstlenilen yükümlülüklerin ve yerine getirilmesi beklenen durumun belirlenmesidir. Bununla beraber, uygulamada devletlerin yükümlülüklerini otomatik olarak yerine getirmelerini sağlayacak bir yol bulunmamaktadır (Çam, 1985:20).

Nitekim, Birinci Körfez Savaşı(17 Ocak 1991- 28 Şubat 1991 tarihleri arasında Irak 'a karşı düzenlediği askerî hareket) ve İkinci Körfez Savaşı (20 Mart 2003 te ABD'nin Irak'ın kitle imha silahları ürettiğini iddia ederek bu devlete karşı yeniden açtığı savaş) sırasında Türkiye 'nin kendi savunma ve güvenliği için üyesi olduğu NATO'dan talebine Paktın kararına rağmen özellikle Avrupalı diğer üye devletlerin Türkiye'ye gerek asker gerek silah sistemi desteği konusundaki isteksizlikleri ve dirençleri bir vakıadır. Bunlara ilave olarak, 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı nedeniyle bugüne (2017) kadar yaşanan olaylar karşısında Türkiye'nin savunma ve güvenliği için geliştirmeğe çalıştığı gerek diplomatik gerek askerî tedbirlere karşı NATO üyesi devletlerin isteksizlikleri, hatta aleyhte tutum ve davranışları da birer delil olarak ortaya konulabilir.

3. Savunma Harcama Düzeylerinin Mali ve Ekonomik Etkileri

Savunma harcama düzeylerinin belirlenmesi ve buna etki eden faktörlerin analizi önemli olmakla beraber, bu harcamaların ilgili devletin gerek mali gerek ekonomik göstergeleri üzerindeki etkileri yönüyle de incelenmesi önem arzeder ki bu önem, yapılan araştırmalarla da kendini göstermektedir. Çeşitli araştırma teknikleri yoluyla yapılan çalışmalarla elde edilen bulgular, savunma harcamalarının düzeyinin önemini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmalardan bir kısmı aşağıdaki gibi özetlenebilir :

Yavuz (2016) yapmış olduğu çalışmada 2004-2016 yılları arasında ülkemizde savunma harcamalarında miktar olarak sürekli bir artış olduğunu ve bunda en büyük payı olan kalemin ise askerî savunma harcamaları olduğunu ortaya koymuştur.

Fatah ve Salihoglu (2016) Endonezya ve Türkiye'de savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmada, değerlendirme için zaman serileri metodu kullanılmış ve

veriler yıllık olarak 1988 ile 2014 arasını kapsamıştır. Değerleme etkisi her iki ülkede de zıt yönde bulunmuştur. Endonezya'da savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki görülürken Türkiye'de bu ilişki negatiftir.

Bekmez ve Destek (2015) gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin savunma harcamalarının ekonomik büyüme ve alternatif alanlar üzerinde yarattığı dışlama etkisini inceledikleri çalışmada savunma harcamalarının ekonomiye sağladığı dışsallıkların ve dışlama etkilerinin ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılaştığı sonucuna ulaşmışlardır.

Yılgör, Karagöl ve Ateş Saygılı (2014) gelişmiş ülkelerde 1987-2007 yılları arasında savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini panel nedensellik yöntemiyle araştırdıkları çalışmalarında savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki tespit etmişlerdir. Nedensellik sonucunda ise savunma harcamalarının ekonomik büyümeye pozitif etkisinin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Soyyigit Kaya (2013), yaptığı çalışmada Türkiye'nin savunma harcamalarının GSYH, istihdam ve ithalat ile olan nedensellik ilişkisini incelemiştir. Granger nedensellik testi sonucunda istihdam ve savunma harcamaları arasında karşılıklı, Toda-Yamamoto nedensellik testi sonucunda ise istihdamdan savunma harcamalarına ve savunma harcamalarından GSYH'ye doğru nedensellik tespit edilmiştir.

Yurttaçıkılmaz, Aali ve Emsen (2012) İran üzerine uygulanan ambargonun ve askeri harcamaların büyümeye etkilerini inceledikleri çalışmada sınır testi yaklaşımını kullanmışlardır. Çalışma sonucunda uzun dönemde askeri harcamaların ve ekonominin dışa açıklığının ekonomik büyümeye pozitif etkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Kısa dönemde ise askeri harcamaların büyümeye etkisi pozitif olmuş ancak dışa açıklığın herhangi bir etkisini tespit edememişlerdir.

Aksoğan ve Elveren (2012) yaptıkları çalışmada 1970-2008 yılları arasında Türkiye'de savunma harcamaları, gelir eşitsizliği ve büyüme arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme ve nedensellik yöntemi ile incelemişlerdir. Testler sonucunda büyüme ve sosyal aktarımların gelir eşitsizliğini azalttığı, savunma harcamalarının gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Akal, Doğruyol ve Bilişli (2011) yaptıkları çalışmada, 1988-2008 yılları arasında İran ve Türkiye'nin savunma harcamalarının birbirine etkisi olup olmadığı değişken kullanım tekniği ile test edilmiştir. Testler sonucunda Türkiye ile İran'ın savunma harcamalarının çift yönlü nedenselliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen dönemde İran'ın Şanghay İşbirliği Örgütünde gözlemci statüsünde bulunmasının Türkiye'nin savunma harcamalarını arttırdığı görülmüştür.

Elveren (2011) Türkiye'de 1963-2007 yılları arasında savunma harcamalarının gelir dağılıma etkisini araştırdığı çalışmada, savunma harcamaları ile gelir dağılımı arasında eşbütünleşme ilişkisi tespit etmiş ve savunma harcamaları artışının gelir dağılımını bozduğu yönünde bir tespit yapmıştır.

Gökbunar ve Yanıkkaya (2004) Savunma Harcamalarını Etkileyen Faktörler ve Ekonomik Büyümeye Etkileri isimli çalışmalarında, üç farklı değişken kullanarak yüzün üzerinde ülkeyi 80-97 yılları arasında ampirik olarak incelemişlerdir. Ulaşılan sonuçlar gelişmekte olan ülkelerin askeri harcamalarının yatırımları arttırarak büyümeye katkı sağladıklarını göstermiştir. Gelişmiş ülkeler için savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasında ilişki bulunamamıştır.

Sezgin (2000) Türkiye ve Yunanistan'ın savunma harcamalarının ekonomik büyümelerine yaptığı etkileri araştırdığı çalışmasında, iki ülke içinde savunma harcamalarının ekonomik büyümeye pozitif etki ettiği sonucuna ulaşmıştır.

SONUÇ

Savunma hizmeti ve buna yönelik harcamalar incelenirken, "askeri gücün " bir devlet açısından başlı başına bir realite, bir gereklilik ve ekonomik açıdan da bir veri olduğu kabul edilerek değerlendirilmelidir. Askeri gücü, ekonomik açıdan ön plana çıkaran husus; askeri gücün, milli gücün diğer unsurlarım, yani, politik, ekonomik, teknolojik vb. güçlerini kaynaklarını milli hedefleri ele geçirecek veya koruyacak şekilde askeri imkan ve yeteneklere dönüştürebilme özelliğidir.

Askeri imkan ve yetenekler ise silah sistemleri, destek ve malzeme sistemleri, insan gücü gibi fiziki unsurlardan meydana gelmektedir. Askeri imkan ve kabiliyetlerin geliştirilmesine yönelik harcamalar ise savunma harcamalarının esasını oluşturmaktadır. Bu nedenlerle askeri güç ve bu gücün bir devamı için önem ve gerekliliği anlaşılmalıdır. Bu hizmete yapılan harcamaların gerekliliği yeterince anlaşılabilir.

Savunma hizmeti ile ilgili esas sorun, savunma hizmetinin kamusal mal olma nitelikleri değil, savunma hizmeti dolayısıyla yapılan harcamaların düzeyinin diğer hizmetlere nispeten daha yüksek bulunmasıdır, hemen hemen her devlet için ülkenin güvenliği söz konusu olduğunda tahsis edilemeyecek hiç bir kaynak yoktur. Bununla beraber, ülke kaynaklarının optimal ölçekte kullanılması esas kabul edilmektedir. Bu esas, savunma harcamalarının miktarının belirlenmesinde savunma ihtiyaçlarının çok iyi derecede tespit edilmesini zorunlu kılmaktadır. Savunma ihtiyaçları, ülkenin algıladığı tehditlere, iç ve bölgesel durumlara, askeri güç dengelerine, kolektif savunma yükümlülüklerine, AKKA gibi uluslararası antlaşmalarla belirlenen silah ve personel mevcutlarına ve diğer milli güvenlik unsurlarına göre saptanır. Bu değerlendirme neticesinde, ihtiyaç duyulan silah sistemleri ile destek malzeme sistemleri (uçak, tank, radar vb.) ve yeterli sayıda insan gücü sağlanarak, askeri kuvvet yapısı oluşturulur. Bu faaliyetler neticesinde savunma programlarının caydırma ve savma hizmet miktarları belirlendiğinde, bunun maliyetlerini dikkate alarak ne miktar ödenek tahsisi edileceğinin takdir yetkisi siyasi karar organındır.

KAYNAKÇA

- Akal, Mustafa, Adnan Doğruyol Ve Kürşat Bilişli (2011), “Şanghay İşbirliği Örgütü Ve Türkiye-İran Savunma Harcamaları Nedenselliği Testi”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 23, Ss 1-15.
- Akgül, Aziz (1986), “Savunma Ve Sanayii İşletmelerinin Yapısı Ve Türk Savunma Sanayii”, Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- Aksoğan, Gül Ve Adem Yavuz Elveren (2012), “Türkiye’de Savunma, Sağlık Ve Eğitim Harcamaları Ve Gelir Eşitsizliği (1970-2008): Ekonometrik Bir İnceleme”, Sosyoekonomi, 2012-1, Ss 263-280.
- Albrecht, Ulrich Ve Diğerleri, (1978), “Silahlanma Ve Az Gelişmişlik”, Çev.: Ümit Kıvanç ve Mehmet Budak, İstanbul, Birikim Yayınları.
- Bekmez, Selahattin Ve M. Akif Destek (2015), “Savunma Harcamalarında Dışlama Etkisinin İncelenmesi: Panel Veri Analizi”, Siyaset, Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, Ss 91-110.
- Bulutoğlu, Kenan (1988), “Kamu Ekonomisine Giriş”, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Çaşın, Mesut Hakkı (1995), “XXI. Yüzyılda Uçakların Savaşı”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Ankara, Nisan, Sayı 344.
- Clausewitz, Carl Von (1991), “Harp Üzerine”. Çev. Fahri Çeliker, Genel Kurmay Basımevi, İkinci Baskı, Ankara.
- Çam, Esat (1985), “Milletlerarası Politika Stratejilerine Savunma Güvenliği Açısından Kısa Bir Bakış”, Harp Ekonomisi, H.A.K Yayını, İstanbul.
- Değer, Saadet (1986), “Military Expenditure In Third World Countries: The Economic Effects”, London.
- Drucker, Peter (1992), “Yeni Gerçekler” Çev.:Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel Yayın No:315, Ankara.
- Elveren, Adem Y. (2011), Military Spending And Income Inequality: Evidence On Cointegration And Causality For Turkey, 1963-2007”, Defence And Peace Economics, Volume 23, No 3, Pp 289-301.

- Ertüzün, Tevfik (1985), “İktisadi Ve Askeri Gücün Ölçüsü: Gsmh Ve Savunma Harcamaları”, Harp Ekonomisi, H.A.K. Yayını, İstanbul.
- Fatah, Anton Abdul Ve Salih Salihoglu (2016), “Endonezya Ve Türkiye’de Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisini İnceleyen Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, Ss 55-77.
- Fukuyama, Francis (1992), “Deneme Tarihinin Sonu Ve Son İnsan”, Çev.: Zülfü Dicleli, Simavi Yayınları –İnceleme Dizisi 10, Ercan Ofset, İstanbul.
- Gökbunar, Ramazan Ve Halit Yanıkkaya (2004), “Savunma Harcamalarını Belirleyen Faktörler Ve Ekonomik Büyüme Etkileri”, Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi, Cilt 59, Sayı 1, Ss 159-179.
- H.A.K. (1994), “Milli Güvenlik Siyasetinin Oluşturulması”, H.A.K. Yayını, İstanbul, Mayıs.
- Hitch, C.J. – Kean. R.N. Mc. (1967), “The Economics Of Defence In The Nuclear Age” Harvard University Press, Cambridge.
- Jablonsky, David (1996), “Amerikan Askeri Doktrini Ve Askeri İlişkilerde Devrim”, Çev.: Mesut Hakkı Çaşın, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Sayı:348, Ankara, Nisan.
- Kennedy, Paul (1990), “Büyük Güçlerin Yükseliş Ve Çöküşü”, Çev.:Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını Genel Yayın No:306, Ankara.
- Kenndey, Paul (1995), “21 Nci Yüzyıla Hazırlanırken”, Çev.:Fikret Üçcan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayını Genel Yayın No:340 Birinci Baskı, Ankara.
- Looney, Robert. E.West, Robert L. (1988), “Third World Military Expenditures And Production”, The Mac Miliar. Press Ltd. London, First Published.
- Maliye Bakanlığı Bütçe Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (1993), “Savunma Ve Güvenlik Hizmetleri (1924-1993)”, Ankara, Eylül.
- Milli Savunma Başkanlığı (1993), “Savunma Politikası Ve Türk Silahlı Kuvvetleri”, M.S.B’lığı. Ankara.
- Olvey L.D., J.R. Golden. R.C. Kelly (1984), “The Economics Of National Security”, Avery Publishing Co Wayne, New Jersey.
- Özkan, Tuncay (1991), “Silahsızlanma Görüşmeleri ve Savunma Harcamalarına Etkisi”, Silahlı Kuvvetler Dergisi, Ankara, Temmuz.
- Sezgin, Selami (2000), “Defence Expenditure And Economic Growth In Turkey And Greece: A Cointegration Analysis”, Muğla Üniversitesi Sbe Dergisi, Cilt 1, Sayı 1.
- Soyyigit Kaya, Semanur (2013), “Türkiye’de Savunma Harcamalarının İktisadi Etkileri Üzerine Nedensellik Analizi (1970-2010)”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 2, Ss 17-38.
- Şimşek, Muammer (1984), “Türkiye’de Savunma Sanayii”, Sageb Yayını, No:3.
- Şireli, Aykut ve Nurhayat (1985), “Harp Ekonomisi Planlamasında Veri Mahiyetindeki Unsurları”, Harp Ekonomisi, H.A.K. Yayını, İstanbul.
- Toffler, Alvin And Heidi (1993), “War Anti-War:Survival At The Down Of The 21.St Century”, New York, Little, Brown&Company.
- U.S. ACDA (1984), “World Military Expenditures, Arms Transfers And Other Statics. 1972-1982”, Washington, April.
- U.S. ACDA (1994), “World Military Expenditures And Arms Transforms”, Washington.
- Usluer, Yılmaz (1994), “Türkiye’nin Savuma Harcamaları”, M-5 Savunma Ve Güvenlik Dergisi, İstanbul, Sayı 69.

- Weinberger, Caspar W. (1988), “Annual Report To The Congress Fiscal Year”, Department Of Defence.
- Yavuz, Hakan (2017), “Türkiye’de Eğitim, Sağlık ve Savunma Harcamalarının Gelişimi: 2004-2016 Dönemi”, Vergi Sorunları Dergisi, Sayı 341, ss 53-62.
- Yıldır, Metehan, Erdal Tanas Karagöl And Çığdem Ateş Saygılı (2014), “Panel Causality Analysis Between Defence Expenditure And Economic Growth In Developed Countries”, Defence And Peace Economics, Volume 25, No 2, Pp 193-203.
- Yurttañıkımaz, Ziya Çađlar, Amin Aali Ve Ömer Selçuk Esmen (2012), “Askeri Harcamalar Ve Ambargonun Ekonomik Büyüme Etkileri: İıan Üzerine Bir Uygulama”, Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 26, Sayı 2, Ss 171-190.